

GORDON CORERA

MI6

ADEVĂRURI SOCANTE
DESPRE ISTORIA
SERVICIILOR SECRETE BRITANICE

Gordon Corera este un apreciat jurnalist britanic, corespondent al postului BBC pe probleme de securitate. În 2009 a prezentat la Radio 4 programul *MI6: A Century in the Shadows*, o istorie, în trei părți, a celebrului serviciu secret britanic. A scris, de asemenea, *Shopping for Bombs* (2006).

Traducere din limba engleză
MARIANA PIROTEALĂ

București
2019

*The Art of Betrayal: Life and Death
in the British Secret Service*

Gordon Corera

Copyright © 2011 Gordon Corera
Toate drepturile rezervate

Carte Pentru Toți este o divizie a
Grupului Editorial Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4,
București, România
tel.: 021 319 63 93; 0752 101 777

*Mi6. Adevăruri şocante
despre istoria serviciilor secrete
britanice*

Gordon Corera
Copyright © 2019 Grup Media
Litera

pentru prezenta ediție
Toate drepturile rezervate

Traducere din limba engleză:
Mariana Piroteală

Editor: Vidrașcu și filii
Redactori: Georgiana Harghel,
Mona Apa
Corector: Olimpia Băloiu
Copertă: Flori Zahiu
Tehnoredactare și prepress:
Anca Suciu

Descrierea CIP a Bibliotecii
Naționale a României
CORERA, GORDON
Mi6. Adevaruri şocante despre
istoria serviciilor secrete britanice/

Gordon Corera; trad.: Mariana
Piroteală. – București: Litera,
2019

Index
ISBN 978-606-33-4526-5

I. Piroteală, Mariana (trad.)
355.40

CUPRINS

INTRODUCERE	7
1. TENE BRE – PE VIAȚĂ ȘI PE MOARTE ÎN VIENA	21
2. PREȚUL TRĂDĂRII	94
3. UN RÂU PLIN DE CROCODILI – CRIMĂ ÎN CONGO ...	170
4. REGULILE MOSCOVEI.....	239
5. UN PUSTIU DE OGLINZI.....	323
6. SITUAȚII COMPROMIȚĂTOARE.....	383
7. FUGA DIN MOSCOVA.....	433
8. CÂMPIILE AFGHANE	504
9. IEȘIREA DIN UMBRĂ	548
10. ÎN BUNCĂR	615
EPILOG	701
MULTUMIRI	704
NOTE	706
INDICE	773

INTRODUCERE

Unui fost ofițer al MI6, unul dintre puținii care au ajuns la statutul de „C“* sau de șef al Serviciului, îi place să își reamintească de o poveste. Având în fundal o colecție de romane de-ale lui John le Carré, aflate pe rafturile din spatele său, o deapănă cu un zâmbet strengăresc și cu un licăr jucăuș în ochi, sugerând o vioiciune a spiritului pe care nu și-a pierdut-o odată cu înaintarea în vîrstă. Povestea este despre un Tânăr ofițer care își croiește drum spre o colibă, undeva în Africa. Este prima legătură pe care o stabilește MI6 cu șeful unui trib local, al cărui ajutor este necesar într-o incursiune ale cărei detalii exacte s-au pierdut în negura timpului. Ofițerul nu era sigur cât de bine avea să fie primit și de cât de receptiv avea să se dovedească șeful de trib la solicitarea sa. Nici măcar nu era sigur dacă acesta știa vreo baobă de engleză. Dar precautele cuvinte de prezentare ale ofițerului au fost întâmpinate cu un zâmbet larg. S-a dovedit că șeful de trib cunoștea

* De la Chief („șef“) în limba engleză (n.tr.)

trei cuvinte. „Bună, domnule Bond“, a spus înainte să dea mâna cu el și să-i ofere ajutorul. „Mă îndoiesc că ar fi fost primit cu atâtă căldură dacă ar fi fost de la serviciile secrete belgiene“, îmi explică fostul șef din cadrul Serviciului Secret Britanic, cu o oarecare mândrie și fără vreo intenție de a jigni Belgia sau pe spionii săi.

Fie că este adeverată, fie că nu – și, după cum se întâmplă în majoritatea poveștilor cu spioni, trebuie să fii circumspect, povestea ilustrează felul în care legendele despre Serviciul Secret Britanic s-au răspândit până departe și modul în care faptele și ficțiunea s-au întrepătruns într-atât încât uneori cele două au devenit imposibil de deosebit în perceptia publică (și, uneori, și în cea a profesioniștilor din domeniu). La acest proces a contribuit misterul de care s-a înconjurat Serviciul Secret Britanic în mare parte din cei 100 de ani de istorie. Sarcina Serviciului Secret de Informații (SIS) – sau, ca să utilizăm numele mai cunoscut, MI6 – este de a fura secretele altora. Însă pe ale sale și le-a protejat cu ferocitate. În mare parte a existenței sale, misterul a fost atât de bine păstrat încât MI6 nici măcar nu exista. Cel puțin, nu oficial. Cei aflați la putere erau instruiți să nu sufle o vorbă despre asta. Pe culoarele din Whitehall, despre șeful serviciului se vorbea în șoaptă folosindu-se apelativul „C“, și doar unii aveau ocazia să vadă din când în când câte o notiță mâzgălită cu atât de caracteristica sa cerneală verde. Însă lumea din afară nu i-a știut niciodată numele.

Epoca aceea a trecut. Lumea modernă și amintările sale necesită o mai mare transparentă și responsabilitate. Și, astfel, puțin câte puțin, Serviciul Secret a început să iasă din umbră, fiind chiar de acord cu realizarea unei istorii oficiale a primelor sale patru decenii de existență, din 1909 și până în 1949. Această carte oferă o perspectivă fără precedent asupra următorilor ani, de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial până în prezent, aruncă o privire dincolo de ușile închise, spre pericolele, dramele, intrigile, ambiguitățile morale și absurditățile de care te lovești uneori atunci când lucrezi în cadrul serviciului de informații britanic.

Povestea se concentrează asupra serviciului exterior britanic, MI6, dar unele dintre personaje au de-a face cu serviciul frate MI5, agenția responsabilă cu siguranța internă, precum și cu ruda sa de peste ocean, CIA-ul, și cu rivalul său de moarte, KGB-ul. Tin să subliniez că aceasta nu este o istorie autorizată sau exhaustivă, care să aibă pretenția ca prezintă povestea completă a serviciului de informații britanic ce se întinde pe aproape 70 de ani. O asemenea lucrare este imposibilă câtă vreme accesul la dosare este interzis. Nu este istoria, ci, mai degrabă, o istorie, o încercare de a înțelege chestiunile mai complexe din jurul spionajului și evoluția unei organizații extrem de britanice, private prinț-un obiectiv îngust, care se concentrează asupra unui număr relativ mic de indivizi și de evenimente. Marile drame ale Războiului Rece

și ale perioadei ulterioare – ridicarea și căderea Zidului Berlinului, Criza Rachetelor din Cuba, atacurile de la 11 septembrie 2001 și Războiul din Irak – sunt fundamental pe care se desfășoară poveștile de viață ale spionilor din povestea noastră. Iar unii dintre protagonisti au contribuit, la rândul lor, la modelarea cursului celor evenimente.

În centrul acestei cărți se află poveștile bărbaților și ale femeilor care au lucrat în contrainformații, începând cu anul 1945, în diferite moduri și în diferite țări. Memoria este îngelătoare, iar spioni, în special, sunt pregătiți să înghețe, așa că, chiar dacă această carte se bazează, în parte, pe mărturii ale celor implicați și pe memoriile participanților, poveștile au fost comparate cu documente originale, arhive și surse secundare. Această carte le urmărește, din perspectiva lor, reușitele și dezastrele, MI6 suferind o transformare majoră, de la stadiul de serviciu entuziasmat, dar amator, la versiunea sa modernă, uneori la fel de controversată.

În istoria sa de un secol, Serviciul Secret Britanic a avut de înfruntat diversi inamici. Însă, în esență, activitatea spionului britanic nu s-a schimbat prea mult. Aceasta implică să convingi diverse persoane să trădeze secrete, un act profund personal, chiar intim și totodată plin de riscuri. Cel mai adesea presupune un act de trădare, uneori a unei țări, alteori a unei prietenii. Presupune confruntarea cu complexitățile motivației umane și căile sale întunecate și traversarea graniței invizibile între bine și rău. De asemenea, implică

încălcarea legilor. „Noi acționăm în virtutea legilor noastre – a legilor britanice“, mi-a spus odată un fost șef al MI6. „Relația noastră cu legile altora este...“ – a făcut o pauză de o clipă înainte să adauge – „...interesantă.“

Se poate ca, oare, spionajul nu numai dincolo de legile altora, ci și dincolo de tradiționalele precepte morale? Unii au afirmat că da, iar alții că aşa ar trebui. Când îi ceri cuiva să acționeze împotriva legii, poate chiar amoral, furnizând secrete, adesea și în același timp îi mai ceri să-și asume riscuri mari, deseori să-și pună în joc chiar propria viață. Si în ce scop? Ca „să trădeze ceva ce trebuie trădat“, după cum spune un fost șef al MI6.¹ Multe țări, în special Marea Britanie, cultivă de mult timp arta trădării, dar aceasta are un preț. „Am avut de-a face cu moartea unor oameni, e drept“, spunea Daphne Park despre munca ei, după care adăuga enigmatic: „Dar nu pot vorbi despre asta“.² Însă, cel mai adesea, agentul, nu ofițerul MI6, se confruntă cu cel mai mare risc. Agentul care a fost recrutat să lucreze pentru MI6 își asumă o periculoasă viață dublă, o lume a contactelor discrete, a așa-numitelor cutii de scrisori moarte* și a întâlnirilor clandestine. Dacă au noroc, există posibilitatea unei noi vieți, dacă nu, poate, a unui glonț în cefă. Si, atunci, de ce să spionezi? Cartea de față încearcă să răspundă la întrebare ascultând mărturiile celor care au ales această cale și analizând ce-i face să se implice în spionaj.

* Locuri în care agenții secreți lasă obiecte sau documente, pentru a evita o întâlnire directă (n.tr.)

„Nu am găsit niciodată – în cadrul Serviciului – oameni pasionați în vreun fel de literatură“, afirma John Scarlett, fost „C“. „Este mai interesantă munca în domeniu.“³ Dar după cum afirmă limpede la începutul cărții fostul șef al MI6, chiar MI6 se definește, în parte, prin apelul la ficțiune, nu în ultimul rând datorită faptului că mulți dintre marii scriitori britanici de romane de spionaj, precum Graham Greene, John le Carré și Ian Fleming, au fost ei însăși ofițeri în cadrul serviciilor secrete și s-au inspirat, mai mult sau mai puțin, din propria experiență. La o extremă, se află Bond cel suplu și agil, agresiv, sigur pe el, cu principii morale solide, hotărât să acționeze. La cealaltă se află Smiley cel îndesat, erudit, mânat de dorința de a înțelege și profund conștient de ambiguitățile morale ale lumii în care trăiește.

Povestea spionajului britanic de după cel de-al Doilea Război Mondial poate fi înțeleasă, în parte, ca tensiune în creștere între cei care gândesc și cei care acționează – cei care căutau să schimbe lumea și cei care căutau să-o înțeleagă sau, ca să mă exprim altfel, între acțiunile secrete și strângerea de informații. Cele două nu se exclud reciproc și, pentru a avea succes, orice serviciu secret trebuie să se asigure că ambele conlucrăță într-o tensiune creatoare. Însă, cel mai adesea, fie una, fie cealaltă direcție a fost dominantă, uneori într-o măsură atât de mare încât consecințele s-au dovedit a fi dezastroase. Întrucât povestea noastră începe în primele zile ale Războiului Rece, activitatea

serviciului secret al Majestății Sale Regele și apoi al Majestății Sale Regina nu se situează prea departe în timp de viața fictivului Bond, rod al imaginației lui Fleming. Poate că acesta nu avea tocmai permisiunea oficială de a ucide, dar furtul, încălcarea legii, răsturnarea guvernelor ostile și parașutarea agentilor dincolo de liniile inamice erau lucruri des întâlnite. Însă, în același timp, era un serviciu cu o aură de club de amatori, în care se infiltrau inamici, și unde se puteau oricând petrece întâmplări nefericite. Războaiele secrete pe care le purta au fost date-n vileag de cel mai neașteptat trădător, Kim Philby. Treptat, a apărut o nouă formă de profesionalism în strângerea de informații, întruchipată de un ofițer, Harold Shergold, și de un agent, Oleg Penkovski. Din colaborarea lor s-a născut, în cadrul MI6, „rasa superioară a specialiștilor în blocul sovietic“, un grup care avea să transforme radical serviciul.

Ușor-ușor, MI6 a evoluat de la statutul de club select, exclusivist, ce se autoperpetuează, destinat elitelor cu spirit de aventură, spre acela de organizație profesionistă, birocratică și care deja făcea corp comun cu restul administrației. La început, a fost marcat de un puternic misoginism. Femeile jucau, în mod normal, rolul de secretare, deși până și ele aveau misiuni periculoase pe front. Foarte puține femei, precum Daphne Park – care a avut o misiune importantă în Congo cu prilejul uneia dintre mariile crize ale Războiului Rece –, au reușit să conducă operațiuni. Povestea ei scoate

În evidență nu numai felul în care rivalitatea dintre superputeri a intervenit, cu efecte dezastruoase în lumea în curs de dezvoltare, ci și în ce măsură operațiunile MI6 în zone îndepărtate ale lumii au oferit un model alternativ de construire a unor relații și de influențare a evenimentelor în favoarea spionajului aflat la datorie în blocul sovietic.

Cândva, atitudinile și rivalitățile desuete se manifestau și în relațiile cu serviciul de securitate internă. Cei din MI5 considerau că omologii lor din serviciul extern erau o adunătură de diletanți, în vreme ce membrii MI6 îi considerau pe omologii lor din serviciul intern niște polițiști mai scuturați. Acum, cele două servicii conlucreză. În același timp, și relația cu „rudele din America“ a înregistrat o modificare spectaculoasă. Vreme îndelungată, unii britanici au privit raportul dintre MI6 și CIA ca pe acela dintre înteleapta Atenă și Roma. Altfel spus, ei îi învățau arta spionajului pe novici. Dar nu a durat mult până când a devenit evident care era, în realitate, raportul de forțe, ceea ce a dus la nașterea unei relații complexe bazate pe încredere și anxietate, intimitate și dependență, în fond, reprezentarea la scară mai mică a relațiilor dintre cele două țări.

Activitatea unui serviciu de informații care acționează ca braț clandestin al guvernului în urmărirea interesului național aruncă lumină nu numai asupra politicii, ci și asupra felului în care o țară – și mai ales elita acesteia – se privește pe sine și locul său în lume.

Mulți ani la rând, Serviciul Secret Britanic a fost păstrătorul tradiției, cel care a perpetuat iluzia că Marea Britanie este o „mare putere“. Mai ales la începutul Războiului Rece, MI6 era văzut drept mijlocul prin care se putea păstra influența, în vreme ce forța economică și militară slăbea, la fel cum James Bond putea salva lumea doar cu un pic de ajutor de la prietenii săi americani. Lumea secretelor și legendele în care era învăluită ajutau la conturarea și la menținerea iluziei puterii. Iar martorii acelei lumi, înzestrăți cu mai mult spirit de observație, descriu Serviciul Secret Britanic ca fiind caracterizat de un amestec de bravădă și nesiguranță interioară, poate exact ca o reflexie a Marii Britanii însăși.

Thrillerle reflectă neliniștile și preocupările epocii lor și, în vreme ce Bond revine mereu la imaginea de superputere a Marii Britanii, lumea mai sumbră și mai interiorizată a lui Smiley, personajul lui John le Carré, este și ea bazată pe adevăr. Ceasul cel mai negru al serviciului de informații britanic s-a înregistrat în anii 1960, când și MI5 și MI6 au descoperit că sunt împânzite de trădători și au demarat o dureroasă „vânătoare de cărtițe“ (termen preluat din literatură), moment în care serviciile au privit în propria ogladă și colegii au început să se întrebe dacă cel de alături nu este cuniva un trădător. Un ofițer, care a străbătut cărările și a suportat ce și-au căpătat numele de „deșert de oglinzi“ (*wilderness of mirrors*), își amintește încă fiecare pas pe care l-a făcut în urmărirea prin Londra a unui coleg,

cu aproape o jumătate de secol în urmă, întrebându-se dacă nu cumva acesta lucra pentru tabăra dușmană. De aici a rezultat un soi de paralizie, întrucât oamenii inteligenți gândeau prea mult, iar serviciul făcea prea puțin.

Când Războiul Rece intra în ultimul său deceniu, ambele trăsături ale personalității de Ianus a serviciului erau încă evidente. Vorbim, de pildă, despre campania prudentă, atentă, de strângere de informații implicată de controlarea valorosului agent Oleg Gordievski, care a culminat cu îndrăzneața, dar atent planuită sa fugă din Moscova, de sub privirile vigilente ale KGB-ului. și vorbim apoi și despre viguroasa campanie amintind de Marele Joc din vremea lui Kipling, în cadrul căreia echipe întregi au pătruns sub acoperire în Afghanistan, ca să-i sprijine pe mujahedini în lupta lor împotriva sovieticilor în anii 1980. Un alt mod de a descrie personalitatea dihotomică a serviciului a fost explicat de un fost ofițer, care spunea că mulți dintre colegii săi ar putea fi împărțiți în două categorii: „moscovicii“ – cei aflați în umbră, care priveau peste umăr în timp ce controlau agenții din spatele Cortinei de Fier și puneau cu grijă cap la cap frânturi de informații valoroase – și „călăretii de cămile“ – al căror habitat preferat era un cort din deșert, unde discutau cu un șeic, la un ceai, despre faptul că incitarea triburilor și ajutorul oferit într-un război neînsemnat ar fi fost în interesul ambelor părți (o descriere mai lumească al acestui ultim tip de angajați era deseori utilizată de

cinicii din interiorul organizației și avea legătură cu faptul că ofițerii mai făceau și altceva în afară de călăritul cămilelor). Asemenea majorității stereotipurilor, acest lucru este mult mai adevărat în teorie decât în practică, dar surprinde, totuși, câte ceva din cele două subculturi diferite din interiorul serviciului.

Criticii ar spune că există motive întemeiate pentru care spionii preferă să opereze în taină și să se hrănească de pe urma reputației create de romanele de profil. MI6 are un aer de legendă. Dar, oare, se justifică? Dincolo de toate poveștile despre operațiuni îndrăznețe și deghizări, oare activitatea sa chiar a contat? Oare diversiunile corup cu adevărat și acestea au alimentat neîncrederea în timpul Războiului Rece? Sau erau spionii ultimii garanți ai păcii în vremuri de primejdie? În unele cazuri, un spion anume s-a dovedit crucial. Informațiile furnizate de Oleg Penkovski au contribuit la dezamorsarea Crizei Rachetelor Cubaneze și Oleg Gordievski a ajutat Londra și Washingtonul să gestioneze sfârșitul Războiului Rece. Dar nu toată lumea este convinsă că realitatea corespunde legendelor. Sfârșitul lungii lupte împotriva comunismului a ridicat întrebări incomode, și anume dacă mai era cu adevărat nevoie de spioni.

La începutul anilor 1990, a existat o perioadă în care necesitatea existenței serviciilor secrete în forma lor consacrată a fost amplu contestată. Iar cei din interior, adeptii străngerii discrete de informații, erau provocăți de adeptii modernizării, care voiau